

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Anna Nadolska

„Kobiety w życiu kulturalnym Bydgoszczy w latach 1920-1939”

promotor: dr hab. Zdzisław Biegański, prof. uczelni

Założeniem badawczym dysertacji jest ukazanie udziału i roli kobiet w życiu kulturalnym międzywojennej Bydgoszczy. Przedstawiono przede wszystkim lokalną działalność literacką i wydawniczą, teatralno-muzyczną i rozrywkową oraz artystyczną kobiet. Problem ten nie był jak do tej pory eksploatowany. Badaniu poddane zostały bydgoszczanki, jak również kobiety spoza miasta, które przyczyniły się do rozwoju kultury międzywojennej Bydgoszczy. Chociaż w polu zainteresowań znalazły się przede wszystkim polskie kobiety, to działalność przedstawicielek mniejszości narodowych, zwłaszcza niemieckiej i żydowskiej, w mieście nad Brdą także została uwzględniona. Analizę tejże problematyki ułatwiło pogrupowanie aktywności kobiet w poszczególne zespoły tematyczne według wykonywanych profesji. Na plan pierwszy wysuwają się przede wszystkim kobiety pełniące funkcje kierownicze w instytucjach kultury, placówkach kulturalnych, szkolnictwie czy stowarzyszeniach i organizacjach itp. Równie ważne są pozostałe kobiety zawodowo związane z bydgoską kulturą, ale także ogół kobiet prowadzących amatorską działalność kulturalno-artystyczną, np. pracujących w różnorodnych organizacjach i stowarzyszeniach.

Celem pracy jest ustalenie jaki był wkład kobiet w rozwój bydgoskiej kultury w latach 1920-1939, zarówno profesjonalistek, jak i amatek. W dalszej kolejności była to próba odpowiedzi na pytania, które z sektorów tutejszej kultury zostały najsilniej sfeminizowane i czy feminizacja ta wykazywała tendencję stałą w dwudziestoleciu międzywojennym, czy też ulegała zmianie w różnych jego okresach, dekadach, a wreszcie jaki był stopień nasycenia aktywności kobiet w poszczególnych dziedzinach kulturalnych. Dla niniejszych rozważań ciekawe może być również ustalenie, z jakich kręgów społecznych wywodziły się kobiety-profesjonalistki współtworzące życie kulturalne Bydgoszczy, jakie posiadały wykształcenie i z jakimi osobami pozostawały w związkach. Ważne było także zbadanie czy przedstawicielki różnych narodowości i wyznań współpracowały ze sobą na polu lokalnej kultury, podejmowały wspólne przedsięwzięcia kulturalne, a także jak duży był udział kobiet-twórczyń spoza Bydgoszczy w życiu kulturalnym miasta nad Brdą.

W pracy doktorskiej starano się dociec na ile dorobek kobiet wpłynął na odejście od tradycyjnego modelu społeczeństwa w Bydgoszczy utrzymującego się w obrębie kultury pruskiej, systematycznie wzbogacanej przez przybywającą po 1919 roku do miasta nad Brdą

ludność z różnych regionów kraju. W tym celu omówiono również pracę kulturalną kobiet w Bydgoszczy u schyłku zaboru pruskiego. Została podjęta próba przybliżenia i analizy aktywności publicznej bydgoskich kobiet w obrębie kultury wysokiej, ale i popularnej, na tle tożsamej działalności polskich kobiet w II RP. Przy tej okazji, przedstawiono również przemianę społeczną (w tym kulturotwórczą) roli kobiety, jaka dokonała się w Polsce na początku XX wieku.

Temat pracy zawiera się w latach 1920-1939, czyli od powrotu Bydgoszczy do Macierzy w styczniu 1920 roku aż do wybuchu II wojny światowej we wrześniu 1939 roku. Zasięg terytorialny badań obejmuje obszar miasta Bydgoszczy.

Podjętą w niniejszej narracji problematykę udziału kobiet w bydgoskiej kulturze w okresie międzywojennym przeanalizowano przy zastosowaniu różnorodnych metod badawczych. Przydatne okazały się przede wszystkim herstoria, metoda filologiczna, genetyczna, porównawcza, socjologiczna, a także w niewielkim stopniu metoda statystyczna. W celu sformułowania wniosków pośrednich i końcowych posłużono się dedukcją, redukcją oraz indukcją niepełną.

Praca posiada układ chronologiczno-problemowy. Do prezentacji podjętego zagadnienia zastosowano następujące dziedziny nauki: historię kobiet XIX i XX wieku, historię społeczną i kultury, kulturoznawstwo, historię literatury, historię prasy, historię teatru, historię muzyki, historię filmu, historię sztuki, historię oświaty oraz dzieje Bydgoszczy i II Rzeczypospolitej Polskiej.

Analizy dokonano w oparciu o informacje zawarte w archiwaliach, źródłach drukowanych, prasie lokalnej i czasopismach oraz we wspomnieniach, a także w publikacjach i artykułach naukowych i popularnonaukowych.

Na podstawie przeprowadzonych badań ustalono, że biorąc udział w życiu kulturalnym międzywojennej Bydgoszczy kobiety wykazywały aktywność literacką i wydawniczą, teatralno-muzyczną i rozrywkową oraz artystyczną. Miejscową kulturę rozwijały zarówno profesjonalistki z Bydgoszczy, kraju, a nawet z zagranicy, jak i lokalne amatorki, które samodzielnie lub w ramach członkostwa w różnych organizacjach, stowarzyszeniach, zespołach czy kołach artystycznych, udzielały się twórczo i upowszechniały kulturę na tutejszym gruncie, pracowały na rzecz lokalnej społeczności. W Bydgoszczy powoli zmieniała się mentalność i obyczajowość kobiet wyniesiona z okresu zaborów, typowa dla mieszkank Wielkopolski, a dużą rolę w tymże procesie wywarła choćby ludność napływowa z innych części kraju. W porównaniu z okresem wcześniejszym, znacznie powiększyła się liczba kobiet podejmujących aktywność kulturalną. Na tę sytuację wpływ miały obok ogólnego przyrostu

ludności odnotowanego w przedwojennej Bydgoszczy, także (a może przede wszystkim) zmiany społeczne i modyfikacja wzorca kulturowego zachodzące w mieście nad Brdą, jak i w całej Polsce.

Z przeprowadzonych badań wynika, że najbardziej sfeminizowanym obszarem kultury w przedwojennej Bydgoszczy był sektor teatralno-muzyczny i rozrywkowy. Tutaj odnotowano największą aktywność kobiet zarówno profesjonalistek, jak i tych, które udzielały się w ruchu amatorskim. Mocno sfeminizowany okazał się również obszar literacko-wydawniczy i popularyzacji czytelnictwa, w którym przeważały Polki. Wśród kobiet zawodowo zajmujących się literaturą i jej upowszechnianiem, widoczna była także prężnie działająca grupa lokalnych animatorek kultury. Ostatni sektor (plastyczny) był najmniej sfeminizowany, ale i tutaj nie brakowało kobiet. Chociaż bardzo niewiele z nich na stałe tworzyło i angażowało się w życie kulturalne miasta, to spora liczba znanych kobiet-artystek spoza Bydgoszczy chętnie wystawiała swoje dzieła na głównie zbiorowych wystawach organizowanych przez Muzeum Miejskie. Z kolei bydgoskie kobiety zajmowały się upowszechnianiem plastyki w mieście i funkcjonowała szeroka rzesza amatek, które swoje rękodzieło prezentowała na modnych wówczas wystawach prac kobiecych.

Stopień feminizacji bydgoskiej kultury w okresie międzywojennym ulegał zmianie. Miał on bowiem ścisły związek z postępującą emancypacją kobiet, rosnącymi ambicjami i potrzebami twórczymi kobiet, zmianą pokoleniową oraz z przekształceniem dawnych norm społecznych, obyczajowości. Nieco większą aktywność kobiet zanotowano w latach 30., kiedy to życie kulturalne było zdecydowanie bardziej rozwinięte i nasycone niż dekadę wcześniej.

Kobiety-profesjonalistki i główne animatorki życia kulturalnego w Bydgoszczy należały do inteligencko-mieszczańskiej warstwy społecznej (kręgu kulturowego inteligenckiego) i były w różnym wieku (od dojrzałych, po bardzo młode). Spora część tychże kobiet była gruntownie wykształcona, ukończyła szkoły wyższe.

Ustalono, że spośród członkiń mniejszości narodowych zamieszkujących Bydgoszcz, najlepiej zorganizowane i najaktywniejsze kulturalnie były Niemki (ich też było najwięcej). W mieście gościło także wiele artystek niemieckich. Odnotowano również działalność kulturalną Rosjanek, Ukrainek i Żydówek, z czego rola tych ostatnich w życiu kulturalnym miasta, okazała się najmniejsza. Z małymi wyjątkami, szczególnie na polu muzycznym, przedstawicielki różnych narodowości, czyli Polki, Niemki, Żydówki, Rosjanki czy Ukrainki w mieście nad Brdą raczej nie współpracowały ze sobą, nie podejmowały wspólnych przedsięwzięć. Integracja była zauważalna tylko wśród kobiet prawosławnych.

Aktywność bydgoskich kobiet na polu kulturalnym nie odbiegała od tożsamej działalności kobiet w II Rzeczypospolitej Polskiej. Zainteresowania twórcze lokalnych kobiet były na ogół zbieżne z tendencją panującą w działalności artystycznej kobiet w Polsce. Tak jak w kraju, także w mieście nad Brdą rozwijał się kobiecy ruch amatorski popularyzujący kulturę literacką, teatralną, muzyczną czy wreszcie plastyczną. Różnica polegała na tym, że spośród tutejszych kobiet nie odnotowano twórczyń na miarę Marii Dąbrowskiej, Kazimiery Hłakiewiczówny czy Zofii Stryjeńskiej. Ich aktywność raczej nie wychodziła poza ramy lokalnego środowiska artystycznego. Kobiety te ewidentnie pracowały dla społeczności, w której żyły. Wyjątek stanowią twórczynie, które oprócz Bydgoszczy z powodzeniem występowały na wielu innych scenach zarówno stołecznych, jak i prowincjonalnych oraz uznanych artystek okazjonalnie lub krótko przebywających w mieście nad Brdą. Twórczość kobiet o ogólnopolskim czy nawet światowym poziomie docierała do Bydgoszczy za sprawą gościnnych popisów scenicznych i estradowych czy pokazów sztuki plastycznej znanych artystek.